

عدالت در قرآن و روایات

گروه اندیشه عدالت در اسلام، رکنی مهم به شمار می آید.

در قرآن کریم شرط دست یافتن به تقوا عدالت در رفتار است: «اعدلوا هو اقرب للتقوی»: عدالت بورزید که به تقوا نزدیک تر است. عدل از دیدگاه امامیه چندان مهم است که جزو اصول مذهب به شمار آمده است و معنای آن اقرار است به آنکه «خداوند هر چه فرموده و هر حق که برای هر کس نهاده بر اساس عدالت» است.

پیامبر (ص) که خود نمونه فردی بود که در طول حیاتش به عدالت رفتار می کرد و دیگران را نیز به آن ترغیب می کرد، در جایی فرموده است: «بالعدل قامت السماوات و الارض»: همه اجزای جهان به عدل نهاده شده است. در رفتار عادلانه پیامبر (ص) همین بس که در واپسین روزهای حیات خویش در مسجد مدینه فرمود: «هر کس نزد من حقی دارد، برخیزد و درخواست کند.» و شد آنچه که همه از آن آگاهیم.

در قرآن کریم، بیش از ۱۰ بار در باب عدالت و ورزی سفارش شده است؛ اما این به عدالت رفتار کردن از نظر قرآن جنبه های متعددی دارد: عدالت میان خود و مردم، عدالت میان خود و خدا: «أمنت بما انزل الله من کتاب و امرت لا عدل بینکم» (شوری، ۱۵) یا «اذ حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل» (نساء، ۵۸). حضرت علی (ع) نیز در سراسر زندگی خود همواره خود و دیگران را بر عدالت و ورزی تشویق می کرد.

به گونه ای که در سخنان و نامه های کوتاه حضرت بیشترین تاکید بر عدالت است. امام علی (ع) پیوسته مردم را در به کار بستن عدالت سفارش می فرمودند و به والیان و ماموران فرمان می دادند که کار به عدالت کنند و از راه عدالت منحرف نشوند. چنانکه حضرت در جایی می فرمایند: «العدل یضع الامور مواضعها». عدالت کارها را بدانجا که باید، می نهد.

به هر روی، با بررسی آیات قرآن و سیره و سخنان پیامبر (ص) و امامان معصوم (ع) در می یابیم که عدالت از مهم ترین بنیان های یک جامعه است. قرآن نیز هدف برانگیختگی پیامبران و به طور کلی حکومت نبوی را عدالت می داند: «ما پیامبران خود را با دلایل روشن فرستادیم و به آنها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم به عدالت قیام کنند.» (حدید، ۲۵)

بنابراین در اسلام برپا کردن جامعه ای ایده آل و مطابق با فرمان های الهی جز از راه عدالت میسر نیست. اما چرا اسلام این اندازه به عدالت تاکید دارد؟ در حدیثی از امام صادق روایت شده است: «اگر در میان مردمان به عدالت

رفتار شود، همه احساس بی‌نیازی می‌کنند.»

بی‌تردید، این سخن بدین معناست که اگر فرصت‌ها و امکانات میان آدمیان به گونه‌ای توزیع شود که برای همه امکان دسترسی به آنها فراهم باشد، افراد قادر خواهند بود استعدادها و توان‌های نهفته خود را آشکار کنند و از این طریق هرکسی احساس رضایتمندی نسبی از وضعیت خود در اجتماع دارد. البته این بیان، بدین معنا نیست که از این طریق رضایتمندی کاملی در اجتماع وجود خواهد داشت؛ بلکه افراد حداقل از احساس نیاز و وابستگی به دیگران رها خواهند شد و بر پایه استعداد خود به کشف و بروز ظرفیت‌های خود نایل می‌شوند.

اما عدالت چیست و معیار آن کدام است؟ بوعلی سینا در این باره در کتاب «شفا» می‌آورد: «انسان دارای زندگی اجتماعی است و از وضع قوانینی که بتواند زندگی اجتماعی و بلکه فردی‌اش را براساس عدالت سامان دهد و او را به سعادت شایسته خود برساند، ناتوان است. پس بر خداوند لازم است که به مقتضای حکمتش، انسان را در این زمینه هدایت کند» پس، چنان‌که مشاهده می‌شود، عدالت از ضروریات دین است و باید معیار آنرا از وحی استخراج کرد.

بنابراین، سیاست اقتصادی و اجتماعی اسلام براساس نفی انحصار و گسترش عدالت در میان همگان بنا شده است. چنانکه قرآن کریم می‌فرماید: «کی لایکون دوله بین الاغنیاء منکم» (حشر، ۷) امام علی (ع) نیز در این باره به فرماندار خود می‌فرماید: «در چیزهایی که مردم در آنها برابرند از ویژه‌سازی و انحصارطلبی پرهیز کن» آنگاه حضرت در مورد اطرافیان فرصت‌طلب زمامداران می‌نویسند: «بدان برای زمامدار، خاصان و صاحبان اسراری است که انحصارطلب و دست‌درازند، در داد و ستد با مردم عدالت و انصاف را رعایت نمی‌کنند، ریشه ستم آنان را با قطع وسایل آن از بیخ برکن، به هیچ یک از اطرافیان و بستگان خود زمینی از اراضی مسلمانان واگذار مکن، باید طمع نکنند تا قراردادی به سود آنان منعقدسازی که مایه ضرر بسیار مردم باشد، خواه در آبرسانی یا هر عمل مشترک دیگر. به طوری که هزینه‌های آن را بر دوش دیگران تحمیل کنند.»

از این رو چنانکه می‌بینیم، در اسلام ملاک عدالت‌ورزی، گماشتن فردی عادل به عنوان حاکم جامعه است که بین خود و مردم به عدالت رفتار کند. چنانکه در آیه قرآن می‌فرماید: «ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار و مالکم من دون الله من اولیاءو ثم لا تنصرون» به کسانی که ستم کرده‌اند، متمایل نشوید که آتش (دوزخ) به شما می‌رسد و در برابر خداوند برای شما دوستانی نخواهد بود و سرانجام یاری نخواهید شد.»

هم بر این اساس علی(ع) در جایی می‌فرمایند: «عدل سبب حیات است، عدالت مایه استحکام زندگی مردم و زینت حاکمان است، برترین بندگان خدا در نزد خدا، امام عادل است که هم خود هدایت شده است و هم دیگران را هدایت می‌کند.» بنابراین، برطبق آیات و روایات، عدالت بنیادی‌ترین رکن جامعه است و حاکم اسلامی و از دیدگاه شیعه امام عادل باید مجری آن باشد.

منابع:

۱ - پیامبر اعظم و عدالت اجتماعی - محمد رضا باقر زاده، ماهنامه پاسدار اسلام، شماره ۲۹۶

۲ - نهج البلاغه، ترجمه: فیض الاسلام

۳ - رمز تکرار عدالت در فرموده علی(ع)، سید جعفر شهیدی به نقل از باشگاه اندیشه

تاریخ ورود خبر: ۲ اسفند ۱۳۸۵ ساعت ۱۵:۳۴

تاریخ تأیید: ۲ اسفند ۱۳۸۵ ساعت ۱۶:۱۵

تاریخ به روز رسانی: ۲ اسفند ۱۳۸۵ ساعت ۱۶:۱۴

لینک خبر: <http://www.hamshahri.org/News/?id=17016>

۵۴۵۱